

Laaduntarkastuksen vuosiraportti 2019

Patentti- ja rekisterihallitus

PRH/976/1005/2020

Sisällysluettelo

Laaduntarkastuksen vuosiraportti 2019	1
Yhteenveto raportista	3
Yhteenveto vuoden 2019 laaduntarkastuksen laajuudesta ja tuloksista	4
Tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvonta	5
Vuosina 2016–2019 laadunvalvontajärjestelmän laaduntarkastukseen määrätyt yhteisöt.....	5
Tilintarkastajien laaduntarkastukset	6
Työohjelmat ja uusi laatujaosto työn tukena	6
Laaduntarkastusten määrät	6
Tilintarkastajien ja toimeksiantojen valinnat.....	7
Tilintarkastajien laaduntarkastusten tulokset	9
Tilintarkastajien laaduntarkastusten havainnot.....	11
Laaduntarkastusten painopistealueisiin liittyvät havainnot.....	12
Liikevaihto.....	12
Vaihto-omaisuus	15
Myyntisaamiset.....	18
Laaduntarkastusten muut merkittävät havainnot aihealueittain	19
Pääkirjanpitoventien ja muiden oikaisujen tarkastus	19
Tilinpäätöksen tarkastus	21
Tilintarkastusdokumentaatio	22
Väärinkäyttöihin liittyvät tilintarkastajan velvollisuudet	23
Olennaisuus.....	24
Rahanpesun torjunta	26
Muita huomioita	28
Tilintarkastuksen laatupäivät	28

Yhteenveto raportista

Tilintarkastajat ovat tärkeässä roolissa varmistamassa, että tilinpäätösinformaatio Suomessa on oikeaa ja riittävää. Laadukkaasti tehty tilintarkastus on perusta asianmukaisen tilintarkastuskertomuksen antamiselle olosuhteet huomioiden.

Tilintarkastuksen keskeisin tehtävä on lisätä tilinpäätöksen käyttäjien luottamusta tilinpäätökseen. Tilinpäätöksen käyttäjän on voitava luottaa siihen, että tilintarkastaja on hankkinut kohtuullisen varmuuden siitä, että tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta ja täyttää lakisääteiset vaatimukset.

Tilintarkastusvalvonnan suorittamien laaduntarkastusten tavoitteena on edistää tilintarkastuksen korkeaa laatua sekä lisätä luottamusta tilintarkastukseen ja sitä kautta taloudellisen raportoinnin luotettavuuteen. Pyrimme tunnistamaan tilintarkastuksessa osa-alueita, joita tulisi näkemyksemme mukaan kehittää tilintarkastuksen laadun ja lakien sekä säännösten noudattamisen varmistamiseksi.

Tänä vuonna tehtyjen laaduntarkastusten perusteella tilintarkastajien hankkiman evidenssin määrä vaihtelee edelleen paljon. Vuoden aikana suoritettujen laaduntarkastusten joukossa oli kuitenkin useita tapauksia, joissa tilintarkastus oli suoritettu korkealuokkaisesti.

Tässä raportissa esitetyistä havainnoista ja huomioista voi olla hyötyä tilintarkastajille ja tilintarkastusyhteisöille heidän kehittäessään tilintarkastustyön laatua.

Tilintarkastuksen laadun ytimessä on riippumaton, asianmukaisesti valittu tilintarkastaja, joka:

**tuntee asiakkaan ja sen liiketoiminnan sekä tunnistaa riskit
suunnittelee ja toteuttaa riittävät toimenpiteet vastatakseen riskeihin
ja hankkiakseen riittävän evidenssin
dokumentoi tekemänsä työn siten, että sen voi todentaa
antaa tilintarkastuskertomuksen, joka on johdonmukainen
hankittuun evidenssiin nähden.**

Yhteenvedo vuoden 2019 laaduntarkastuksen laajuudesta ja tuloksista

Yhteisöjen laadunvalvonta

Kohteena oli kolme tilintarkastusyhteisöä laadunvalvonta-järjestelmineen. Lisäksi vuonna 2019 annoimme päätökset kaikista kolmesta vuoden 2018 aikana ja yhdestä vuoden 2017 aikana laaduntarkastukseen määrätystä tilintarkastusyhteisön laadunvalvontajärjestelmän laaduntarkastuksesta.

202 määrättyä laaduntarkastusta

Laaduntarkastukseen määräsimme yhteensä 202 tilintarkastajaa. Laaduntarkastus peruutettiin tai siirrettiin 27 tilintarkastajan osalta, 135 laaduntarkastusta suoritettiin ja 40 tarkastusta oli vielä kesken vuoden 2019 lopussa. PRH:n laadunvarmistuksen asiantuntijat tekivät kaikki laaduntarkastukset.

55 % suoritetuista laaduntarkastuksista on hyväksytty

Laaduntarkastuksissa todettujen havaintojen perusteella useissa tilintarkastuksissa hyvän tilintarkastustavan noudattamista ei voitu todentaa tarkastusevidenssin puutteellisuuden vuoksi. Suoritetuista laaduntarkastuksista on hyväksytty 55 % (3.3.2020 mennessä). Kaikki laaduntarkastuksista antamamme päätökset eivät ole vielä lainvoimaisia.

Tulokseen vaikuttavia havaintoja

Laaduntarkastuksissa tehtiin tulokseen vaikuttavia havaintoja lähes kaikissa tilintarkastuksen vaiheissa ja osa-alueissa. Kehittämiskohteita havaittiin erityisesti laaduntarkastuksen painopistealueilla kuten liikevaihdon ja vaihto-omaisuuden tilintarkastuksessa.

Tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvonta

Yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastuksia tekevät tilintarkastusyhteisöt ja niiden laadunvalvontajärjestelmät ovat arvioinnin ja testauksen kohteena kolmen vuoden välein.

Kolmivuotiskauden päätyttyä julkaisemme raportin yleisen edun kannalta merkittävien yhteisöjen tilintarkastuksia tekevien tilintarkastusyhteisöjen laadunvalvontajärjestelmien arvioinnista ja testauksesta. Muita tilintarkastusyhteisöjä valvomme niiden toiminnan laajuus ja monimutkaisuus huomioon ottaen.

Vuonna 2019 laaduntarkastukseen määräsimme neljä tilintarkastusyhteisöä laadunvalvontajärjestelmineen. Näistä yhden tarkastus peruuntui ja kolmesta muusta laaduntarkastuksesta ei toistaiseksi ole annettu päätöksiä. Lisäksi vuoden 2019 aikana annettiin päätös kolmelle vuonna 2018 ja yhdelle vuonna 2017 laaduntarkastukseen määrätylle tilintarkastusyhteisölle. Yhden vuonna 2016 määrätystä tilintarkastusyhteisön laaduntarkastuksesta annettu päätös ei ole vielä lainvoimainen.

Vuosina 2016–2019 laadunvalvontajärjestelmän laaduntarkastukseen määrättyt yhteisöt

Laaduntarkastukseen määrättyt yhteisöt vuonna 2016

Idman Vilén Grant Thornton Oy
Ernst & Young Oy
PricewaterhouseCoopers Oy

Laaduntarkastukseen määrättyt yhteisöt vuonna 2017

BDO Oy
DHS Oy Audit Partners
Moore Stephens Rewinet Oy
Pohjois-Suomen Tilintarkastus Oy

Laaduntarkastukseen määrättyt yhteisöt vuonna 2018

Deloitte Oy
KPMG Oy Ab
Oy Soinio & Co

Laaduntarkastukseen määrättyt yhteisöt vuonna 2019

Auditus Tilintarkastus Oy (nyk. Optilex Oy)
Ernst & Young Oy
Idman Vilén Grant Thornton Oy
PricewaterhouseCoopers Oy

Tilintarkastajien laaduntarkastukset

PRH:n tilintarkastusvalvonnan laadunvarmistuksen asiantuntijat ovat tehneet kaikki suoritettut laaduntarkastukset vuodesta 2018 lähtien.

Tilintarkastajan laaduntarkastus tehdään arvioimalla tilintarkastajan tilintarkastustyötä tilintarkastusvalvonnan valitsemassa tilintarkastustoimeksiannossa. Laaduntarkastuksessa arvioidaan, voidaanko valitun toimeksiannon tilintarkastus todeta suoritetuksi hyvää tilintarkastustapaa noudattaen.

Osana hyvän tilintarkastustavan noudattamisen valvontaa arvioidaan, miten tilintarkastaja on huomionnut relevanttien tilintarkastusstandardien vaatimukset ja ovatko tilintarkastajan tarkastustoimenpiteet keskittyneet tilintarkastuksen kannalta olennaisiin ja merkittäviin asioihin.

Tilintarkastuskansiossa olevan dokumentaation perusteella tulee pystyä toteamaan, että lausunnon tueksi on hankittu riittävä määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä. Dokumentaation perusteella tulee pystyä myös toteamaan, että tilintarkastajan raportointi on tilintarkastuksessa tehtyjen havaintojen mukaista.

Tilintarkastajat ovat joko kolmen tai kuuden vuoden välein henkilökohtaisesti laaduntarkastuksen kohteena. Lisäksi tilintarkastaja voidaan määrätä laaduntarkastukseen riskiperusteisesti.

Työohjelmat ja uusi laatujaosto työn tukena

Käytössämme on kolme laaduntarkastuksen työohjelmaa. Yksi työohjelma on tarkoitettu laaduntarkastuksiin, joiden kohteena on julkishallinnon tilintarkastaja. Kahta muuta työohjelmaa käytetään muiden tilintarkastajien laaduntarkastuksissa toimeksiannon koon mukaan: pienissä tarkastuskohteissa käyttämämme laaduntarkastuksen työohjelma on sisällöltään suppeampi kuin suuremmissa tarkastuskohteissa käytettävä.

Vuoden 2019 aikana perustimme julkistarkastuksen laatujaoston, jonka tehtävänä on avustaa tilintarkastusvalvontaa laaduntarkastusten työmenetelmien kehittämisessä ja laaduntarkastusten tulosten arvioinnissa. Laatujaostoon kuuluivat vuonna 2019 JHTT Virpi Ala-aho, Pasi Leppänen ja JHTT Erja Viitala.

Laaduntarkastusten määrät

Vuonna 2019 laaduntarkastukseen määrättiin 202 tilintarkastajaa, joista teemme laaduntarkastuksen 175 tilintarkastajalle. Laaduntarkastusten peruuntumisista suurin osa (19 kappaletta) johtui siitä, että tilintarkastaja haki hyväksymisen lakkauttamista laaduntarkastukseen määräämisen jälkeen.

Seuraavassa taulukossa on esitetty yhteenveto toteutettujen ja keskeneräisten laaduntarkastusten lukumääristä.

Laaduntarkastukset tilintarkastajittain	2019	2018
Laaduntarkastukseen määrättyjä tilintarkastajia yhteensä	202	97
Hyväksyminen lakkautettu tilintarkastajan hakemuksesta	19	8
Laaduntarkastus peruuntunut muusta syystä	4	3
Peruuntuneet laaduntarkastukset yhteensä	23	11
Laaduntarkastus siirretty myöhemmin suoritettavaksi	4	1
Laaduntarkastukset yhteensä	175	85
Asia käsiteltävänä laadunvarmistusyksikössä	40	1
Asia käsiteltävänä tutkinta-asiat ja laillisuusvalvontayksikössä	0	8

Vuoden 2019 aikana teimme laaduntarkastuksen yhteensä 135 tilintarkastajalle, joista 13 oli julkishallinnon tilintarkastajaa. Lisäksi 40 tilintarkastajan, joista viisi julkishallinnon tilintarkastajaa, laaduntarkastus vuodelta 2019 on kesken vuodenvaihteessa vuodelta 2019. Heistä 20 on saanut päätöksen tai ratkaisun 3.3.2020 mennessä.

Vuoden 2018 lopussa kahdeksan laaduntarkastuksen käsittely oli kesken tutkinta-asiat ja laillisuusvalvonta -yksikössä ja yhden laaduntarkastuksen käsittely oli kesken laadunvarmistusyksikössä.

Vuoden 2019 aikana annettiin lisäksi päätös kuudesta vuodelle 2018 määrätystä laaduntarkastuksesta. Näistä yhden laaduntarkastuksen päätös oli hyväksytty, neljän hylätty ja yhden laaduntarkastusta jatketaan uusintatarkastuksella. Kolmelle ei ole annettu päätöstä tai ratkaisua toistaiseksi. Kaikki laaduntarkastuksista antamamme päätökset eivät ole vielä lainvoimaisia.

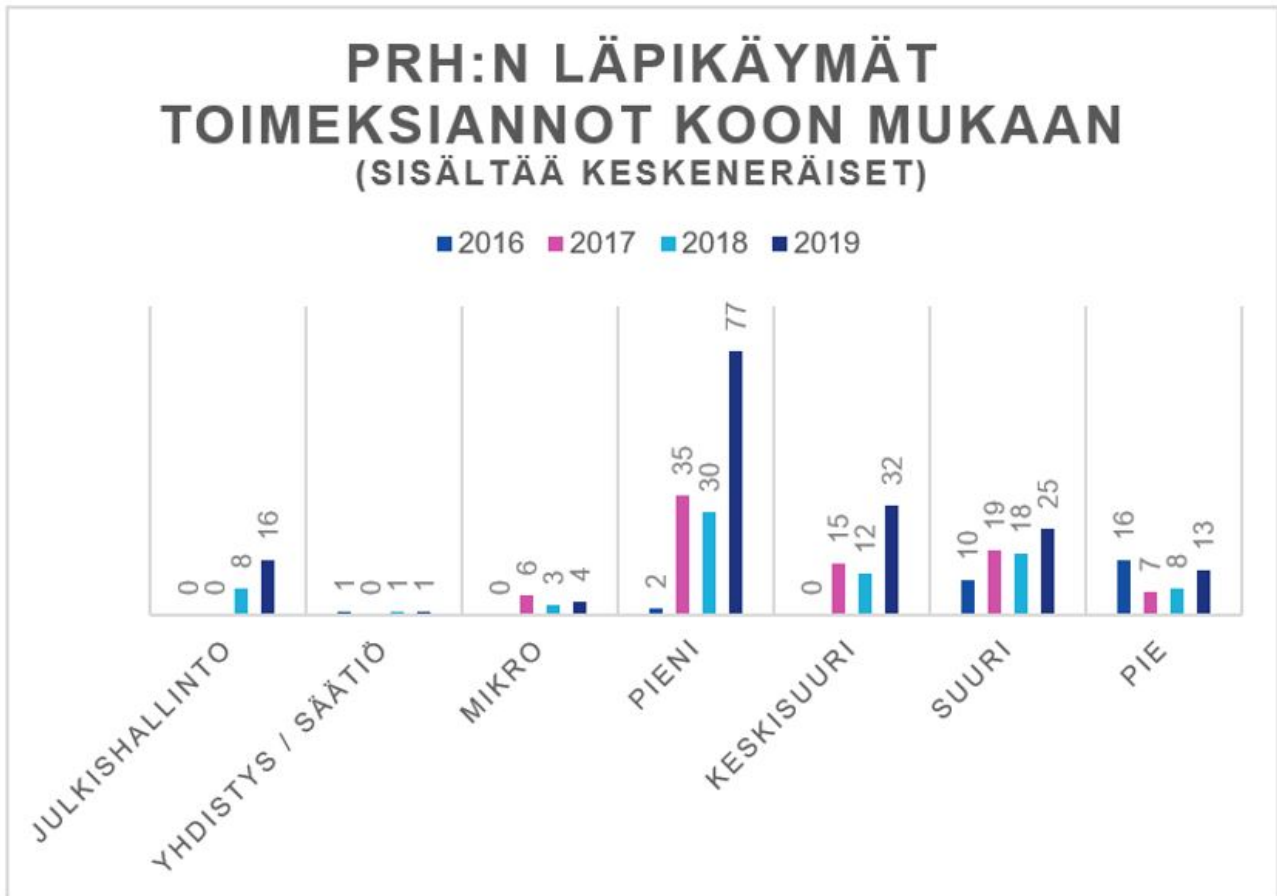
Tilintarkastajien ja toimeksiantojen valinnat

Laaduntarkastusten yhtenä tavoitteena oli yksittäisten tilintarkastajien työn laadun arvioinnin lisäksi kerätä tietoa siitä, minkälaisia toimenpiteitä erilaisten ja erikokoisten toimeksiantojen tilintarkastuksessa tehdään ja miten tilintarkastusstandardeja noudatetaan.

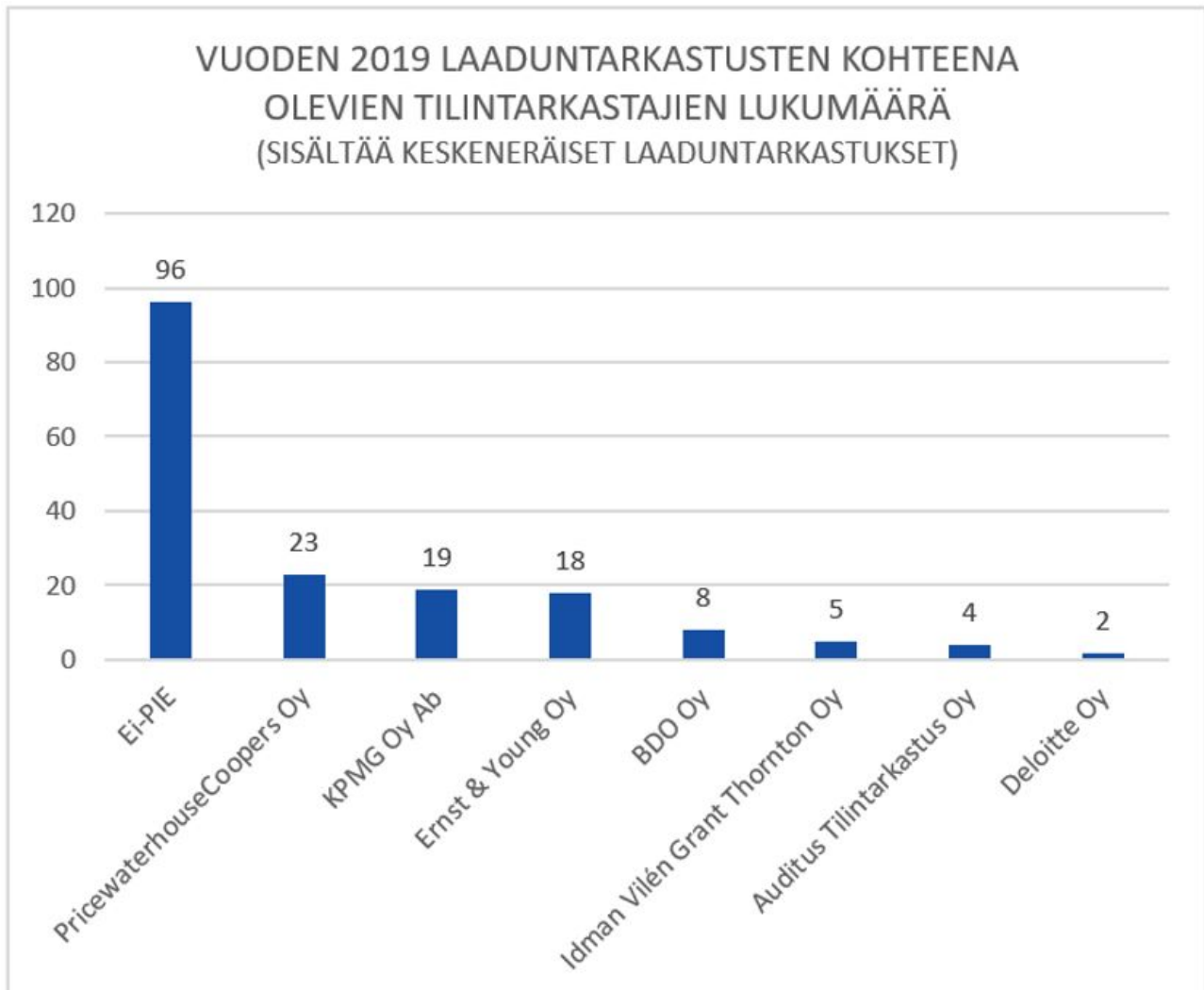
Tilintarkastajien laaduntarkastuksissa kävimme 3.3.2020 mennessä läpi 150 tilintarkastustoimeksiantoa ja 18 toimeksiannon läpikäynti on kesken.

Läpikäydyt toimeksiannot koskivat eri toimialoilla tai julkishallinnossa toimivia yhteisöjä. Toimeksiantojen koot vaihtelivat mikroyrityksistä suuryrityksiin ja PIE-yhtiöihin sekä erikokoisiin julkishallinnon toimijoihin.

Seuraavassa taulukossa on esitetty läpikäydyt toimeksiannot jaoteltuna tilintarkastuksen kohteena olevan yhteisön koon mukaan (kirjanpitolain määrittelemät kokoluokat).

Vuoden 2019 laaduntarkastukseen määrätyistä 175 tilintarkastajasta on toiminut PIE-tilintarkastusyhteisöissä 79 tilintarkastajaa ja 96 tilintarkastajaa on toiminut yksin tai muissa tilintarkastusyhteisöissä.

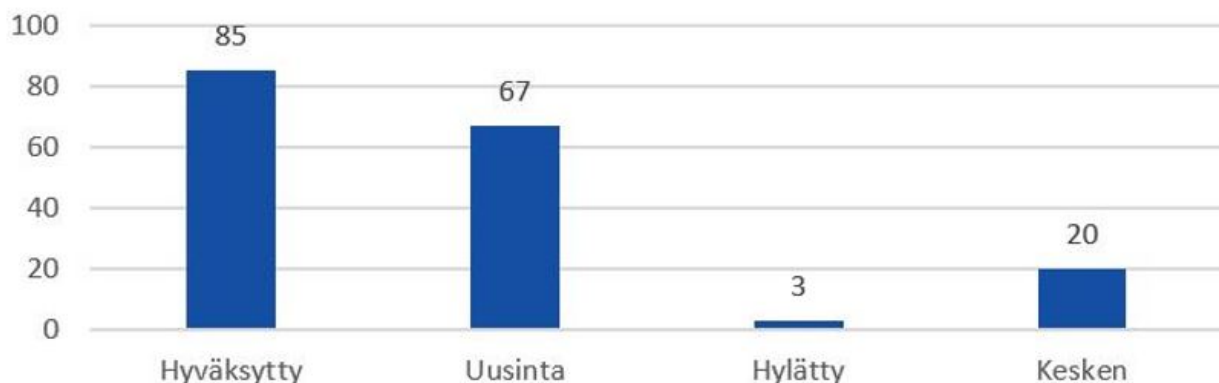

Tilintarkastajien laaduntarkastusten tulokset

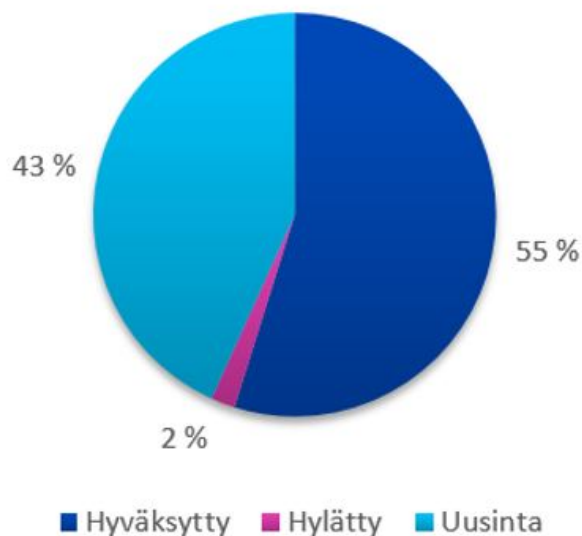
Tilintarkastajan laaduntarkastuksen lopullinen tulos voi olla joko hyväksytty tai hylätty. Jos kummankaan tulosluokan kriteerit eivät täyty, laaduntarkastusta jatketaan uusintatarkastuksella.

Vuoden 2019 laaduntarkastuksista 3.3.2020 mennessä on 85 tilintarkastajaa (55%) saanut hyväksytty-tuloksen ja kolme on hylätty (2%). Uusintatarkastuksella jatketaan 67 tilintarkastajan (43%) laaduntarkastusta. Laadunvarmistusyksikössä on 20 laaduntarkastuksen käsittely kesken 3.3.2020 hetkellä.

Laaduntarkastuksen tulokset 2019 (3.3.2020 mennessä)

LAADUNTARKASTUKSEN TULOKSET

Kolmesta hylätty-tuloksesta yhdessä tapauksessa tilintarkastaja ei ollut korjannut uusintatarkastukseen johtaneita puutteita. Tehdyn uusintatarkastuksen perusteella tilintarkastajan toiminnassa havaittiin edelleen olennaisia puutteita. Yhden hylätty-tuloksen perusteena oli tilintarkastuskertomuksessa annettu selvästi virheellinen lausunto. Yhdessä tapauksessa hylätty-tuloksen saaneen tilintarkastajan toiminnassa havaitut puutteet tai virheellisyydet olivat niin olennaisia, että ne vaativat välittömiä valvontatoimenpiteitä.

Tilintarkastusvalvonta on julkaissut tulosluokkien kriteerit verkkosivuillaan.

[Lue lisää laaduntarkastuksen tulosluokkien kriteereistä.](#)

Tilintarkastajien laaduntarkastusten havainnot

Olemme käyneet läpi tekemissämme laaduntarkastuksissa 150 tilintarkastustoimeksiantoa 3.3.2020 mennessä ja 18 toimeksiannon käsittely on vielä kesken. Olemme kirjoittaneet laaduntarkastuksissa yhden havainnon osa-alueita kohden, jolloin yksittäinen havainto voi pitää sisällään useita puutteellisuuksia.

Olemme luokitelleet tehdyt havainnot tuloksiin vaikuttaviin ja ei-tuloksiin vaikuttaviin.

- **Tulokseen vaikuttavat havainnot** ovat sellaisia, joiden yksin tai yhdessä muiden tulokseen vaikuttavien havaintojen kanssa katsotaan aiheuttavan poikkeaman hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta.
- **Ei-tulokseen vaikuttavat havainnot** puolestaan ovat vähäisempiä poikkeamia tilintarkastukselle asetetuista vaatimuksista eikä niiden yksin tai yhdessä muiden vastaavien havaintojen kanssa katsota aiheuttavan poikkeamaa hyvästä tilintarkastustavasta.

Esitämme tässä vuosiraportissa laaduntarkastuksessa tehtyjä merkittävimpiä havaintoja eri aihealueilta. Esitetyt havainnot on voitu luokitella eritasoisiksi eri toimeksiannoissa, koska tilintarkastustoimeksiantojen luonne ja laajuus vaikuttavat vaadittaviin tilintarkastustoimenpiteisiin. Havaintojen merkittävyyttä ja niiden vaikutusta laaduntarkastuksen tulokseen on arvioitu toimeksiantokohtaisesti yhdessä muiden havaintojen kanssa.

Teimme 360 tulokseen vaikuttavaa havaintoa 150 toimeksiannon laaduntarkastuksessa vuodelta 2019 (3.3.2020 mennessä).

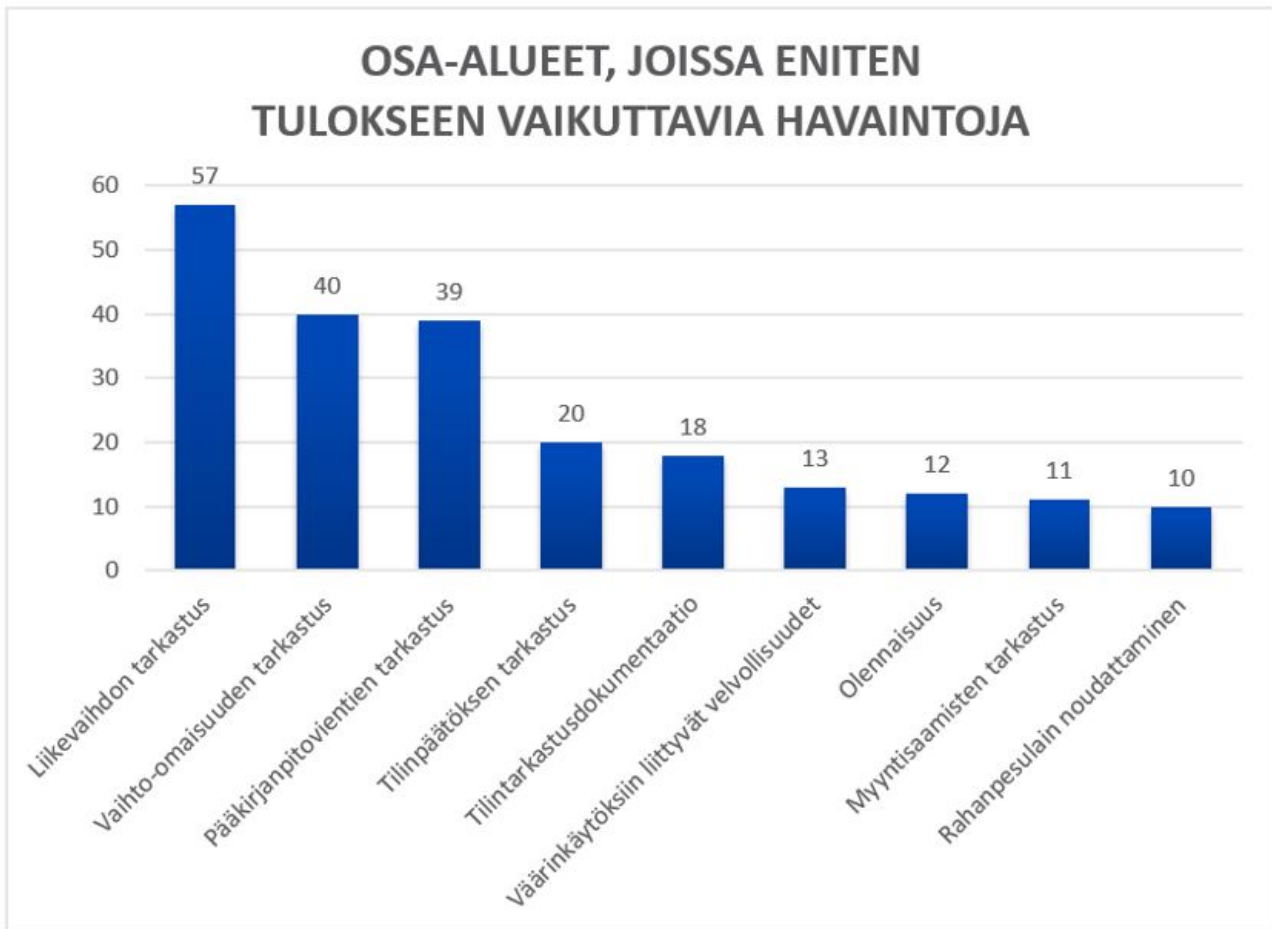
Muun kuin hyväksytyt-tuloksen saaneissa toimeksiannoissa tulokseen vaikuttavia havaintoja oli keskimäärin lähes 5,3. Havaintojen määrä on suuri ottaen huomioon, että laaduntarkastuksissa olemme kirjoittaneet yhden havainnon osa-alueittain, jolloin yksi havainto on voinut sisältää useita puutteellisuuksia.

Uusintatarkastukseen päätyneissä tarkastuksissa oli keskimäärin 4,9 tulokseen vaikuttavaa havaintoa yhtä toimeksiantoa kohden.

Hylätty-tuloksen saaneissa toimeksiannoissa oli keskimäärin lähes 14,7 tulokseen vaikuttavaa havaintoa eri osa-alueilla. Tulos ei ole määrätynyt yhdessäkään tapauksessa vain yhden havainnon perusteella.

Tulokseen vaikuttavat havainnot jakautuivat kaikille tilintarkastuksen keskeisille osa-alueille, mutta painottuivat laaduntarkastusten painopistealueille.

Seuraavassa taulukossa on esitetty tilintarkastuksen osa-alueet, joissa teimme lukumäärällisesti eniten tulokseen vaikuttavia havaintoja.

Laaduntarkastusten painopistealueisiin liittyvät havainnot

Laaduntarkastuksen yleisinä painopistealueina olivat vuonna 2019:

- liikevaihdon tai vastaavien tuottojen tarkastus
- vaihto-omaisuuden tilintarkastus sekä
- riskienarviointi ja suunnitellut toimenpiteet riskeihin vastaamiseksi.

Jos tilintarkastustoimeksiannossa ei ollut olennaista vaihto-omaisuutta, valittiin toiseksi painopistealueeksi jokin muu olennainen tase-erä.

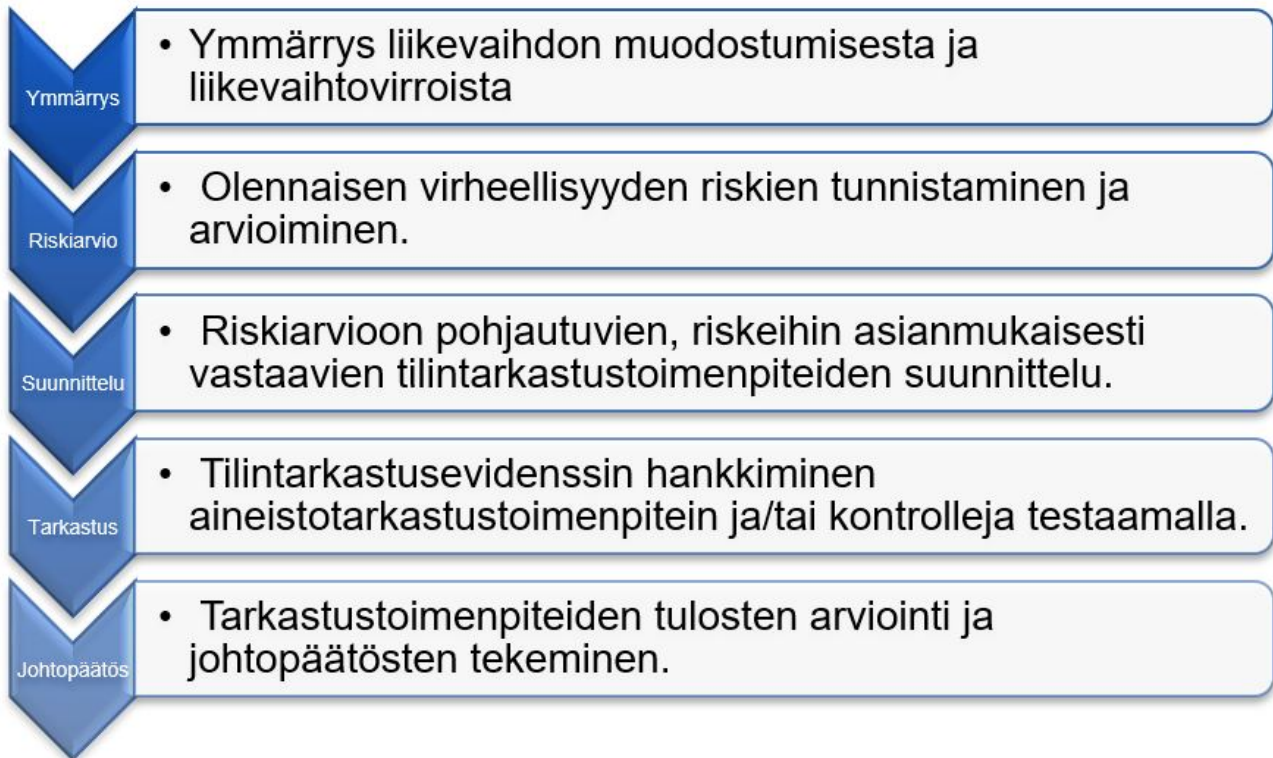
Liikevaihto

Liikevaihto tai siihen verrattavat tuotot (esimerkiksi kiinteistön tuotot tai sijoituspalvelutoiminnan tuotot) olivat laaduntarkastuksen painopistealueena lähes jokaisessa läpikäydyssä toimeksiannossa.

Liikevaihto tai muut siihen verrattavat tuotot vaikuttavat merkittävästi yhtiön tulokseen, ja tulouttamiseen liittyy oletusarvoisesti väärinkäytösriskkejä. Suoritetuissa laaduntarkastuksissa liikevaihtoa arvioitiin tilintarkastajan hankkiman evidenssin näkökulmasta.

Liikevaihdon tarkastus noudattaa seuraavaa yksinkertaistettua kulkukaaviota:

- Ymmärrys - Ymmärrys liikevaihdon muodostumisesta ja liikevaihtovirroista
- Riskiarvio - Olennaisen virheellisuuden riskien tunnistaminen ja arvioiminen.
- Suunnittelu - Riskiarvioon pohjautuvien, riskeihin asianmukaisesti vastaavien tilintarkastustoimenpiteiden suunnittelu.
- Tarkastus - Tilintarkastusevidenssin hankkiminen aineistotarkastustoimenpitein ja/tai kontrolleja testaamalla.
- Johtopäätös - Tarkastustoimenpiteiden tulosten arviointi ja johtopäätösten tekeminen.

Tilintarkastajan tulee ymmärtää yhtiön liikevaihdon muodostumisen perusta ja tunnistaa virrat, joista se koostuu voidakseen arvioida liikevaihtoon liittyvät tilintarkastusriskit ja suunnitellakseen ja toteuttaakseen niihin vastaavat tehokkaat toimenpiteet. Tällaisia erilaisia tuloutusmekanismeja käyttäviä liikevaihtovirtoja voivat olla esimerkiksi tuote- ja palvelumyynti.

Laaduntarkastuksissa tehdyistä havainnoista useat liittyivät siihen, ettei tilintarkastustoimenpiteitä oltu eritelty liikevaihtovirroittain tai jokin olennaisuuden ylittävä liikevaihtovirta oli jätetty kokonaan tarkastamatta.

Viime vuoden tapaan useat liikevaihdon havainnot liittyivät myös siihen, että liikevaihdon tarkastuksessa oli tarkastettu vain korkeammaksi riskiksi määritelty kannanotto (esimerkiksi katko).

Tilintarkastajan pitää määrittää sekä väärinkäytöksestä että virheestä johtuvat olennaisen virheellisuuden riskit kannanottotasolla. Liikevaihto on usein tuloslaskelman suurin erä, ja siten siihen liittyy virheestä johtuva olennaisen virheellisuuden riski, joka kohdistuu kaikkiin relevantteihin tilinpäätöskannanottoihin.

Lisäksi tulouttamiseen liittyy oletusarvoisesti väärinkäytösriskejä. Tilintarkastajan on määriteltävä ja perusteltava, mihin tilinpäätöskannanottoihin väärinkäytöksestä johtuva olennaisen virheellisuuden riski kyseisessä toimeksiannossa kohdistuu. Tilintarkastajan täytyy myös suunnitella ja suorittaa tarkastustoimenpiteitä siihen vastaamiseksi. Jos tilintarkastaja tekee johtopäätöksen, ettei

tulouttamiseen liity oletusarvoista väärinkäytösriksiä kyseisen toimeksiannon olosuhteissa, on hänen sisällytettävä tilintarkastusdokumentaatioon syyt tällaiseen johtopäätökseen.

Kun riskit on tunnistettu, tulee tilintarkastajan suunnitella tilinpäätöskannanottotasolla tilintarkastustoimenpiteet, joilla hän madaltaa riskin hyväksyttävälle tasolle. Suunnitelmasta on käytävä ilmi suunniteltujen tarkastustoimenpiteiden luonne, ajoitus ja laajuus. Yksi tarkastustoimenpide saattaa vastata useampaan tilinpäätöskannanottoon ja riskin merkittävyydestä riippuen tilintarkastajan tulee arvioida, mikä on riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä kyseiseen riskiin vastaamiseksi.

Tilintarkastusevidenssiä voidaan hankkia aineistotarkastustoimenpitein ja/tai kontrolleja testaamalla. Pelkästään ymmärryksen hankkimisella ja haastatteluilla ei voida saada riittävää määrää tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä. Hankittu tilintarkastusevidenssi tulee yksilöidä riittävällä tarkkuudella (mm. yksilöitävä tarkastetut yksiköt ja seikat). Tilintarkastajan on huolehdittava, että suunnitellut tarkastustoimenpiteet tuottavat tarkoitukseen sopivaa tilintarkastusevidenssiä kaikista relevanteista tilinpäätöskannanotoista.

Lopuksi tilintarkastajan on arvioitava tulokset ja muodostettava johtopäätös, onko suoritetuilla toimenpiteillä saatu riittävästi evidenssiä tilintarkastusriskin kattamiseksi.

Teimme tulokseen vaikuttavia havaintoja liikevaihdosta yhteensä 57 toimeksiannossa, eli 38 %:ssa tarkastetuista toimeksiannoista. Suhteellisten havaintojen määrä oli pienempi kuin vuoden 2018 tarkastuksissa, joissa liikevaihtoon liittyviä tulokseen vaikuttavia havaintoja oli yli 50 %:ssa toimeksiannoista. Viime vuodesta poiketen tänä vuonna vain yksittäisissä havainnoissa oli kyse siitä, että liikevaihtoon ei olisi kohdistettu lainkaan toimenpiteitä.

Useat tänä vuonna tekemämme havainnot liittyivät siihen, että

- tarkastustoimenpiteet eivät olleet todennettavissa
- liikevaihtoa oli tarkastettu vain analyttisesti (ei edes analyttisin aineistotarkastustoimenpitein)
- tilikauden aikaista myyntiä ei oltu tarkastettu lainkaan
- tarkastustoimenpiteitä ei oltu suoritettu kaikkiin relevantteihin tilinpäätöskannanottoihin kohdistuen.

Esimerkkejä havainnoista

1. Tilikauden liikevaihto on 7,9 miljoonaa euroa. Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut käsitystään yrityksen tuloutuskäytännöstä. Dokumentaation perusteella tilintarkastaja ei ole tarkastanut myyntilaskuja, saatuja maksusuorituksia eikä myynteihin liittyviä asiakirjoja. Tilintarkastaja ei ole tarkastanut, onko myynti kirjattu oikealle tilikaudelle.

2. Liikevaihdon arvo ylittää 434-kertaisesti tilintarkastajan määrittelemän kokonaisolennaisuuden. Liikevaihdon tarkastuksessa havaitut puutteet:

a. Liikevaihtoon ei ole kohdistettu aineistotarkastustoimenpiteitä tilikauden ajalta tai tilinpäätöshetkeltä. Esimerkiksi laskuja, maksuja, sopimuksia, hinnastoja tai muita perusteita ei ole dokumentaation perusteella tarkastettu.

b. Tehdyllä analyttisellä tarkastuksella ei voida saada tilintarkastusevidenssiä.

c. Tarkistusmerkki työpaperissa "toimenpide suoritettu" myyntilaskujen ja suoritusten tarkastuksen kohdalla ei tuota sellaista evidenssiä, jonka perusteella liikevaihdon tarkastus olisi hyväksyttävissä.

d. Liikevaihdon katkon tarkastusta kuten laskuja, rahtikirjoja, toimituslausekkeitä tai muuta perusteisiin tarkastamista ei ole todennettavissa dokumentaatiosta, vaikka katkoon liittyy

tilintarkastajan mukaan merkittävä riski. Liikevaihdon tapahtumisesta, arvostuksesta tai katkosta ei ole saatu tarpeellista määrää tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä.

3. Liikevaihto 3,86 miljoonaa euroa ylittää tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden 386-kertaisesti. Liikevaihdosta 95% (3,67 miljoonaa euroa) koostuu pitkän tuloslaskelman perusteella metsäurakoinnista. Tilintarkastaja ei ole dokumentaation perusteella tarkastanut metsäurakoinnin liikevaihtoa.

4. Tilikauden liikevaihto on 27,7 miljoonaa euroa ja ylittää 213-kertaisesti tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden. Dokumentaation perusteella tilikauden aikaisen liikevaihdon tarkastus ja myynnin katkon tarkastus eivät ole todennettavissa.

5. Liikevaihdon arvo ylittää 80-kertaisesti tilintarkastajan määrittelemän kokonaisolennaisuuden. Liikevaihdon aineistotarkastustoimenpiteitä ei ole tehty ajanjaksolla tammi-elokuu. Dokumentaatiosta ei myöskään ole todennettavissa perustelua, miksi syys-joulukuun viiden myyntitapahtuman tarkastuksen voidaan olettaa antavan tarkoituksenmukaista evidenssiä koko vuoden myyntitapahtumista. Myöskään myyntisaamisiin ei ole kohdistettu aineistotarkastustoimenpiteitä ikäjakauman tarkastamisen lisäksi. Liikevaihdon tapahtumisesta ja oikeellisuudesta ei ole saatu tarpeellista määrää evidenssiä. Katkon tarkastuksesta ei ole todennettavissa, mitkä tapahtumat on tarkastettu. Saatua evidenssiä ei voida arvioida.

6. Liikevaihdon arvo ylittää 32-kertaisesti tilintarkastajan määrittelemän kokonaisolennaisuuden. Liikevaihdon tapahtumisesta, oikeellisuudesta tai katkosta saatua evidenssiä ei voida arvioida tai ei ole saatu riittävästi tilintarkastusevidenssiä seuraavilla perusteilla:

a. Yleistason analyttinen tarkastelu on tehty, mutta ei sillä tasolla, että siitä voitaisiin saada analyttisen aineistotarkastuksen mukaista tilintarkastusevidenssiä (esim. odotusarvojen asettaminen, varianssi ja varsinainen analyysi puuttuvat).

b. Laskujen tarkastamisessa yksityiskohtainen tarkastus ei ole todennettavissa materiaalista (mitä pääkirjatapahtumia/laskuja ym. toimenpiteitä toteutettiin (sopimukset, hinnastot, maksut, rahtikirjat) ja millä kattavuudella), jolloin tarkastustoimenpitein saatuaan evidenssiin ei voida ottaa kantaa (tapahtuminen, oikeellisuus)

c. Katkon tarkastamisessa ei ole todettu, mitä laskuja on tarkastettu ja mihin perusteeseen laskua on verrattu, jotta katko voitaisiin todentaa olennaisin osin oikeaksi ja asianmukaisesti tarkastetuksi.

Vaihto-omaisuus

Vaihto-omaisuus oli laaduntarkastuksen toisena painopistealueena niissä toimeksiannoissa, joissa vaihto-omaisuuden arvo oli olennainen. Tilintarkastajan tavoitteena myös vaihto-omaisuuden tarkastuksessa on käsityksen muodostaminen yhtiön vaihto-omaisuudesta ja siihen liittyvistä prosesseista.

Tilintarkastajan on hankittava evidenssiä vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja tilasta joko osallistumalla inventaariin tai suorittamalla korvaavia toimenpiteitä, jotka antavat vastaavan tasoisen evidenssin. Kuten muissakin tarkastustoimenpiteissä, myös inventaariin osallistumisessa tilintarkastajan tulee kiinnittää huomiota siihen, että tarkastuslaskennalla saadaan riittävästi tilintarkastusevidenssiä. Tämä voi käytännössä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että valitaan tarkastuslaskentaan arvokkaimpia nimikkeitä tai riittävän suuri määrä eri nimikkeitä.

Inventointiin on mahdollista osallistua käytännön syistä muuna ajankohtana kuin tilinpäätöspäivänä. Tilintarkastajan on tällöin hankittava evidenssiä siitä, onko inventointiajankohdan ja lopullisen vaihto-omaisuusluettelon ajankohdan välillä tapahtuneet vaihto-omaisuusmäärien muutokset kirjattu asianmukaisesti. Tämä voi tapahtua esimerkiksi vertaamalla ja täsmäyttämällä tarkastushetken mukaiset saldotiedot tilikauden lopun saldotietoihin ja suorittamalla aineistotarkastustoimenpiteitä ajankohtien välisen ajan kattamiseksi.

Tarkastuslaskennan yhteydessä saatetaan havaita inventaarieroja, muita eroja tai virheitä. Kun ero havaitaan, tilintarkastajan tulisi arvioida muun muassa seuraavia seikkoja:

- onko havaitut eroavaisuudet otettu huomioon inventaarin perusteella tehdyssä lopullisessa varastolistassa ja vastaako se varaston taseeseen kirjattua arvoa
- jos käytössä on kontrollistrategia, voidaanko kontrolleihin havaituista eroista huolimatta luottaa
- tulisiko otoskoko kasvaa
- voidaanko tai tulisiko havaitut erot projisoida koko kyseisen varaston perusjoukkoon ja miten erojen vaikutusta tulisi arvioida suhteessa koko vaihto-omaisuuteen.

Arvostuksen tarkastuksessa on huomioitava omina vaihto-omaisuusluokkina raaka-aineet, keskeneräinen tuotanto ja valmiit tuotteet. Tilintarkastajan on myös arvioitava, vaikuttaako vaihto-omaisuuden arvoon tilinpäätöksessä johdon arvioita vaativia eriä, kuten epäkuranttiusvaraus. Kun kyse on kolmannen osapuolen hallinnassa ja määräysvallassa olevasta vaihto-omaisuudesta, on vaihtoehtona ulkopuolisen vahvistuksen hankkiminen ja/tai yksityiskohtainen tarkastus kuten inventointiin osallistuminen.

Vaihto-omaisuuden tarkastukseen liittyen teimme tänä vuonna 40 (viime vuonna 19) tulokseen vaikuttavaa havaintoa. Se vastaa noin 44 % (viime vuonna 50 %) niistä laaduntarkastetuista toimeksiannoista, joissa vaihto-omaisuus oli olennainen erä ja näin ollen valittu toiseksi painopistealueeksi.

Vaihto-omaisuutta koskevat useat havainnot liittyivät tänä vuonna siihen, ettei olemassaoloon ja/tai arvostukseen oltu kohdistettu lainkaan tilintarkastustoimenpiteitä.

Esimerkkejä havainnoista

1. Vaihto-omaisuus, 1,1 miljoonaa euroa, ylittää 54-kertaisesti tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden ja on 47% taseen loppusummasta. Vaihto-omaisuus koostuu pääosin keskeneräisestä tuotannosta. Dokumentaation perusteella tilintarkastaja ei ole kohdistanut vaihto-omaisuuteen tarkastustoimenpiteitä.

2. Vaihto-omaisuus, 507 tuhatta euroa, ylittää 25-kertaisesti tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden. Dokumentaation perusteella tilintarkastaja ei ole osallistunut vaihto-omaisuuden inventaariin eikä suorittanut vaihtoehtoisia toimenpiteitä hankkiakseen evidenssiä vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja tilasta. Dokumentaation perusteella ei voida todentaa, onko tilintarkastaja tarkastanut vaihto-omaisuuden arvostusta.

3. Tilintarkastaja on ollut läsnä kaupan myyntitavaravaraston inventoinnissa, mutta dokumentaation perusteella hän ei ole suorittanut tarkastuslaskentaa eikä varmistunut siitä, että kaikki tuoteryhmät on inventoitu. Tarkastuksessa ei ole suoritettu vaihtoehtoisia toimenpiteitä myyntituotevaraston olemassaolon tai tarkastuksessa käytettyjen varastolistojen täydellisyyteen ja oikeellisuuteen liittyen. Tarkastusdokumentaatiosta ei käy ilmi, että tilintarkastaja olisi tarkastanut myyntitavaravaraston arvostusta esimerkiksi vertaamalla varastosaldoja ostolaskuille tai tehden muita, korvaavia, toimenpiteitä. Tilintarkastaja ei ole saanut riittävästi evidenssiä myyntituotevaraston olemassaolosta ja arvostuksesta.

4. Vaihto-omaisuus ylittää 9-kertaisesti tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden ja on 43% taseen loppusummasta. Dokumentaation perusteella vaihto-omaisuus on kolmannen osapuolen hallinnassa. Tilintarkastaja ei ole hankkinut evidenssiä vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja tilasta esimerkiksi pyytämällä kolmannelta osapuolelta vahvistusta sen hallussa olevasta vaihto-omaisuudesta.

5. Keskenkäiset tuotteet ylittää tilintarkastajan asettaman tarkastusolennaisuuden yli kaksinkertaisesti. Myös valmiit tuotteet ylittää tarkastusolennaisuuden. Dokumentaation perusteella tilintarkastajan ainoat eriin kohdistuvat tarkastustoimenpiteet ovat täsmäytykset varastoerittelyihin. Tilintarkastaja ei ole kohdistanut tarkastustoimenpiteitä kyseisten erien olemassaoloon ja arvostukseen.

Laaduntarkastuksissa tekemämme havainnot liittyivät muilta osin sekä vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja tilasta hankittuun evidenssiin että arvostuksen tarkastukseen.

Laaduntarkastuksissa tekemämme havainnot liittyivät muun muassa tarkastustoimenpiteiden alhaiseen kattavuuteen ja siihen, ettei tilikauden aikana suoritettuja tilintarkastustoimenpiteitä ollut johdettu tilinpäätöshetkeen. Lisäksi useissa tapauksissa arvostusta ei oltu tarkastettu kaikissa olennaisissa vaihto-omaisuusluokissa.

Esimerkkejä havainnoista

1. Vaihto-omaisuuden arvo ylittää 8-kertaisesti tilintarkastajan määrittelemän kokonaisolennaisuuden.

Olemassaolon tarkastuksessa on seuraavia puutteita:

- Inventaariin on osallistuttu, mutta inventaarissa on tarkastettu ainoastaan 2 nimikettä, joka ei ole riittävä otoskoko varaston koko ja nimikkeiden määrä huomioiden.
- Inventoiduista nimikkeistä toista ei ole löytynyt varastolistalta, mutta tilintarkastaja ei ole ryhtynyt toimenpiteisiin, kuten arvioinut virheen suuruutta ja tarvittaessa arvioinut sitä suhteessa koko perusjoukkoon, josta evidenssiä on ollut tarkoitus saada.

Arvostuksen tarkastuksessa on seuraavia puutteita:

- Tilintarkastaja ei ole tehnyt aineiden ja tarvikkeiden arvostukseen kohdistuvia toimenpiteitä, vaikka ne ylittävät kokonaisolennaisuuden 5-kertaisesti.
- Tilintarkastaja ei ole tarkastanut varaston arvostusta esimerkiksi vertaamalla varastosaldoja ostolaskuille tai tekemällä muita korvaavia toimenpiteitä. Varaston arvostuksesta ei ole saatu evidenssiä.
- Keskenkäisten töiden arvostuksesta on todettu, mistä eri osista keskenkäisen työn arvo koostuu, mutta perusteita ei ole tarkastettu eikä arvioitu. Erä ylittää kokonaisolennaisuuden 3-kertaisesti. Keskenkäisten töiden osalta ei ole saatu evidenssiä. Ei ole todennettavissa, että varaston olemassaolosta tai arvostuksesta olisi saatu tarpeellista määrää tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä.

2. Vaihto-omaisuuden arvo ylittää 5-kertaisesti tilintarkastajan määrittelemän kokonaisolennaisuuden. Vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja arvostuksesta ei ole saatu riittävää määrää tilintarkastusevidenssiä. Tilintarkastaja on dokumentoinut osallistuneensa inventaariin noin tunnin ajan, mutta ei ole suorittanut itse tarkistuslaskelmia. Tilintarkastaja ei ole myöskään tehnyt vaihtoehtoisia toimenpiteitä sen varmentamiseksi, että vaihto-omaisuus tilinpäätöksessä on olemassaolon osalta olennaisin osin oikein.

3. Vaihto-omaisuuden arvo ylittää 71-kertaisesti tilintarkastajan määrittelemän kokonaisolennaisuuden.

Puutteet olemassaolon tarkastuksessa:

- Inventaarin johtaminen tilinpäätöshetken ei ole todennettavissa.
- Täsmäytys varastokirjanpidon ja kirjanpidon välillä puuttuu, jolloin tehtyä toimenpidettä ei ole sidottu kirjanpitoon.
- Inventaarieroja on havaittu huomattava määrä (38%:ssa inventoituja nimikkeitä), mutta tilintarkastaja ei ole arvioinut virheen määrää joko yksittäisen nimikkeen osalta ja/tai koko siihen perusjoukkoon suhteutettuna, josta evidenssiä on ollut tarkoitus saada.

4. Vaihto-omaisuus ylittää tilintarkastajan asettaman kokonaisolennaisuuden yli 10-kertaisesti. Tarkastettavan yhtiön tilikausi on päättynyt 30.9.2018 ja tilintarkastuskertomus on annettu 18.12.2018. Kaikki tarkastuksen kohteena olevaan tilikauteen kohdistuvat tilintarkastustoimenpiteet on suoritettava ennen tilintarkastuskertomuksen antamista. Tilintarkastaja on suorittanut tarkastuslaskentaa kahteen varastonimikkeeseen kohdentuen 19.12.2018 eli tilintarkastuskertomuksen antamisen jälkeen. Vaihto-omaisuuden olemassaolosta ja tilasta ei ole saatu evidenssiä tarkastuksen kohteena olevalta tilikaudelta.

5. Yhtiön vaihto-omaisuus, 30 tuhatta euroa, muodostuu keskeneräisistä töistä. Erä ylittää tilintarkastajan määrittämän olennaisuuden viisinkertaisesti. Tilintarkastaja on määrittänyt työpapereissaan vaihto-omaisuuden riskitason kohtalaiseksi. Tilintarkastaja on verrannut vaihto-omaisuutta analyttisesti tilikausien välillä. Tilintarkastaja ei ole kiinnittänyt arvioinnissaan huomiota siihen, että edellisen vuoden tilinpäätöksessä ei ole ollut vaihto-omaisuutta lainkaan. Tilintarkastaja ei ole suorittanut mitään jatkotarkastustoimenpiteitä. Hän ei ole selvittänyt, onko tarkastuskohde muuttanut käytäntöjään tilikaudella. Tilintarkastaja ei ole hankkinut evidenssiä vaihto-omaisuuden oikeellisuudesta.

Myyntisaamiset

Toimeksiannoissa, joissa vaihto-omaisuuden arvo ei ollut olennainen, valittiin toiseksi painopistealueeksi lähtökohtaisesti myyntisaamiset.

Myyntisaamisten tarkastukseen liittyen teimme tänä vuonna kahdeksan tulokseen vaikuttavaa havaintoa, mikä vastaa noin 23% niistä laaduntarkastetuista toimeksiannoista, joissa myyntisaamiset oli valittu toiseksi painopistealueeksi. Edellä mainittujen lisäksi kolmessa sellaisessa toimeksiannossa, jossa myyntisaamisia ei oltu määritelty painopistealueeksi, on kiinnitetty huomiota riittämättömiin myyntisaamisiin kohdistuviin toimenpiteisiin.

Tilintarkastajan tulisi hankkia tilintarkastusevidenssiä erityisesti myyntisaamisten täydellisyydestä, olemassaolosta ja arvostuksesta. Olemassaolo varmennetaan tyypillisesti ulkopuolisin vahvistuksin tai tarkastamalla tilinpäätöshetkellä avoinna olevien myyntisaamisten suorituksia pankkitililtä.

Arvostuksen osalta tärkeää on tarkastaa myyntisaamisten ikäjakaumaa ja mahdollisesti tiedossa olevia asiakkaiden maksuvaikeuksia tai muita esimerkiksi pöytäkirjoista saatuja tietoja, jotka voivat vaikuttaa siihen, tullaanko myyntisaamisista saamaan suoritus.

Tehdyt havainnot liittyivät pääasiassa siihen, että riittäviä toimenpiteitä ei ole suoritettu tai toimenpiteet eivät ole todennettavissa.

Esimerkkejä havainnoista

1. Myyntisaamisten arvo, 0,7 miljoonaa euroa, ylittää 11-kertaisesti tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden ja on 24,2% taseen loppusummasta. Myyntisaamiset ovat yhdeltä asiakkaalta. Tilintarkastaja ei ole kohdistanut asianmukaisia tilintarkastustoimenpiteitä myyntisaamisiin. Tilintarkastaja ei ole pyytänyt saldovahvistusta tai tarkastanut tilikauden jälkeen

myyntisaamisiin tulleita suorituksia. Tilintarkastaja ei ole hankkinut riittävää evidenssiä myyntisaamisten olemassaolosta tai arvostamisesta.

2. Myyntisaamiset, 659 tuhatta euroa, ylittää 38-kertaisesti tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden ja on 31% taseen loppusummasta. Tilintarkastaja on myyntisaamisten ikäjakauman läpikäynnin perusteella tehnyt johtopäätöksen, että toimenpiteestä saatiin tarpeellinen määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä. Tilinpäätöshetkellä oli kuitenkin avoinna yli 30 päivää vanhoja myyntisaamia kokonaisolennaisuuden ylittävä määrä, eikä tilintarkastaja ole arvioinut erääntyneiden myyntisaamisten luottotappioriskiä. Tilintarkastaja ei ole myöskään varmentunut myyntisaamisten olemassaolosta esimerkiksi vahvistuksin tai tarkastamalla maksun.

3. Myyntisaamiset, 828 tuhatta euroa, ylittää 32-kertaisesti tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden. Dokumentaation perusteella ei voida todentaa, onko tilintarkastaja suorittanut tilintarkastustoimenpiteitä yksittäisille myyntisaamissaldoille hankkiakseen evidenssiä myyntisaamisten olemassaolosta ja arvostuksesta. Myyntisaamiset sisältävät olennaisen erän, josta oli sovittu maksuaikataulu. Aikataulun perusteella erän olisi tullut olla maksettuna ennen tilikauden päättymistä. Erä on kuitenkin edelleen avoinna tilinpäätöshetkellä, eikä tilintarkastaja ole hankkinut evidenssiä kyseisen erääntyneen myyntisalidon arvostuksesta johtopäätöksensä tueksi.

Laaduntarkastusten muut merkittävät havainnot aihealueittain

Tähän raporttiin olemme koonneet laaduntarkastuksen painopistealueiden lisäksi muut merkittävät havainnot aihealueittain. Teimme laaduntarkastuksissa havaintoja lähes kaikissa tilintarkastuksen merkittävässä vaiheissa ja osa-alueissa.

Muut merkittävät havainnot esimerkkeineen:

- Pääkirjanpitoventien ja muiden oikaisujen tarkastus
- Tilinpäätöksen tarkastus
- Tilintarkastusdokumentaatio
- Väärinkäyttöihin liittyvät tilintarkastajan velvollisuudet
- Olennaisuus
- Rahanpesun torjunta

Pääkirjanpitoventien ja muiden oikaisujen tarkastus

Yhtiössä voi olla käytössä sekä automaattisia että manuaalisia pääkirjanpitoventejä. Automaattiset pääkirjanpitoventien siirtyvät automaattisesti jostain toisesta järjestelmästä tai alakirjanpidosta.

Manuaalisia pääkirjanpitoventejä kutsutaan usein muistiotositteiksi. Manuaaliset pääkirjanpitoventien voivat sisältää kirjauksia mille tahansa tilille ja niiden sisältö on monesti arvionvaraisempaa kuin automaattisten pääkirjanpitoventien sisältö. Tämän vuoksi manuaaliset pääkirjanpitoventien usein valikoituvat tilintarkastajan riskiarvion perusteella tarkastettaviksi pääkirjanpitoventienneiksi.

Lisäksi tilintarkastajan on tarkoituksenmukaista tarkastaa mahdolliset muut oikaisut. Näitä ovat esimerkiksi kirjanpidon ja tilinpäätöksen täsmäytserot sisältävät tositteet, joita on tehty tilinpäätöksen laatimisen yhteydessä.

Pääkirjanpitoventien ja muiden oikaisujen tarkastuksella on kaksi tärkeää tehtävää tilintarkastuksessa. Tarkastus vastaa:

- riskiin, että johto ohittaa kontrollit
- olennaisen virheellisyyden riskiin, joka syntyy siitä, että tilikauden lopussa tehdyt pääkirjanpitoventien tai muut oikaisut eivät ole asianmukaisia.

Tilintarkastajan tavoitteena on muodostaa soveltuvin osin käsitys muun muassa

- prosesseista, joissa tapahtumat siirtyvät pääkirjanpitoon
- käytetyistä tositelajeista
- hyväksymisvaltuutetuista henkilöistä ja ryhmistä sekä
- siitä, kuinka automaattiset pääkirjanpitoventien voidaan erottaa manuaalisista.

Tilintarkastajan tulee säilyttää tarkastuksessaan ammatillinen skeptisyys ja suunnitella tarkastustoimenpiteet, jotka vastaavat arvioituihin riskeihin. Pääkirjanpitoventien tarkastusta voi lähestyä esimerkiksi määrittämällä kriteerit korkeamman riskin tositteille, kuten liikevaihtoon tai pankkitileille tehdyt manuaaliset kirjaukset, ja kohdistamalla tarkastustoimenpiteitä korostetusti niihin.

Suurten tilintarkastusyhteisöjen toimeksiannoissa pääkirjanpitoventien tarkastetaan usein data-analyysivälineillä. Analyysi nostaa esiin tositteet valittujen riski- ja muiden parametrien avulla, ja tilintarkastajan on kohdistettava analyysin esiin nostamiin tositteisiin asianmukaiset tarkastustoimenpiteet.

Valitusta menetelmästä riippumatta tilintarkastajan on valittava tarkastukseen tilikauden lopussa pääkirjanpitoventien. Samalla hänen on varmistettava pääkirjanpitoventien täydellisyydestä eli siitä, että tarkastuksen kohteena oleva perusjoukko sisältää kaikki tositteet. Riippumatta siitä, millaiseksi tilintarkastaja on arvioinut riskiä siitä, että johto sivuuttaa kontroleja, tilintarkastajan on tiedusteltava taloudellisen raportoinnin prosessiin osallistuvilta henkilöiltä epäasianmukaisesta tai epätavallisesta toiminnasta.

Teimme tulokseen vaikuttavia havaintoja pääkirjanpitoventien tarkastuksesta yhteensä 39 toimeksiannossa, eli 26% tarkastetuista toimeksiannoista. Havainnot liittyivät erityisesti siihen, että pääkirjanpitoventien ja muihin oikaisuihin kohdistuvat tarkastustoimenpiteet eivät käy ilmi tilintarkastuskansiossa.

Olemme tehneet havaintoja myös siitä, ettei pääkirjanpitoventien täydellisyyden varmentamista tai tiedustelujen tekemistä prosessiin osallistuvilta henkilöiltä ole tehty tai dokumentoitu.

Esimerkkejä havainnoista

1. Tarkastusdokumentaation perusteella ei voida varmistua siitä, että tilintarkastaja olisi tarkastanut suoraan pääkirjanpitoon tehtyjen ventien ja muita oikaisuja.
2. Muistiotositetarkastuksesta ei ole laadittu erillistä dokumentaatiota vaan tarkastus on osittain dokumentoitu tarkastettavan erän yhteyteen. Tehdyistä tarkastuksista ei tämän vuoksi ole mahdollista saada selkeää kokonaiskäsitystä ja saadun evidenssin määrää ei voi arvioida.
3. Muistiotositteiden tarkastaminen on dokumentoitu siten, että jää epävarmuutta, onko tilikauden lopun ja tilinpäätöksen laatimisvaiheen muistiotositteita tarkastettu ja mitä evidenssiä on saatu tilinpäätöksen laatimisprosessista sekä väärinkäytösriskien vastaamisesta.
4. Muistiotositteiden tarkastuksessa on todettu, että tilintarkastaja on käynyt läpi kaikki muistiotositteet (MU Muut). Yksityiskohtaista (esim. muistion numero, sisältö ja johtopäätös) tarkastusta ei kuitenkaan ole todennettävissä. Saatua evidenssiä ei voi arvioida.

5. Tilintarkastaja ei ole yksilöinyt tarkastettuja muistioita tai pääkirjavientejä, jolloin niistä saatuun evidenssiin ei voida ottaa kantaa. Tilintarkastaja ei ole tarkastanut pääkirjavientien täydellisyyttä.

6. Dokumentaation perusteella tilintarkastajan suorittama muistiotositteiden tarkastus on suppeaa. Dokumentaation perusteella tilintarkastaja ei ole tarkastanut pääkirjanpitolientien täydellisyyttä.

7. Muistiotositteiden ja pääkirjavientien tarkastus ei ole todennettavissa työkirjasta.

Todennettavissa eivät ole:

- 1) mille muistiotositteille toimenpiteitä on suoritettu
- 2) mitä tarkastustoimenpiteitä kullekin muistiotositteelle on tehty ja
- 3) mitkä olivat johtopäätökset kustakin muistiotositteesta.

Muistiotositteita on käyty tase-erien yhteydessä läpi, mutta niitä ei ole läpikäyty kokonaisuutena muiden, väärinkäytösriskiä vastaamiseksi tarkoitettujen muistiotositteiden kanssa, minkä vuoksi tarkastuksesta saatavaa evidenssiä ei voida arvioida.

Tilinpäätöksen tarkastus

Tilintarkastajan edellytetään ottavan huomioon tilintarkastusta suorittaessaan sovellettava oikeus- ja sääntelynormisto. Osana yhteisöä ja sen toimintaympäristöä koskevan käsityksen muodostamista tilintarkastajan on muodostettava käsitys yhteisöön ja sen toimialaan sovellettavasta oikeus- ja sääntelynormistosta ja siitä, kuinka yhteisö noudattaa tätä normistoa.

Tilintarkastajan on myös arvioitava, ovatko tilinpäätöksen esittämistapa, rakenne ja sisältö asianmukaiset. Tilintarkastajan tulee varmistua siitä, että tilinpäätös on johdettu kirjanpidosta, tarkastaa siinä esitetyt vertailutiedot ja arvioida liitetietojen täydellisyyttä.

Teimme vuoden aikana muun muassa havaintoja siitä, että tilintarkastaja ei ollut tarkastanut tilinpäätöksen esittämistapaa tai sisältöä asianmukaisesti. Lisäksi erityisesti pienissä toimeksiannoissa tilinpäätösten täsmäyttämistä kirjanpitoon ei ollut suoritettu dokumentoidusti.

Esimerkkejä havainnoista

1. Tilinpäätöksen lukujen täsmäyttäminen kirjanpitoaineistoon tai liitetietojen täydellisyyden varmistaminen ei käy ilmi tilintarkastuskansiosta.
2. Tilinpäätöksen, sisältäen liitetietojen täydellisyyden ja oikeellisuuden, tarkastamista ei dokumentoitu. Tilinpäätöksen johtamisesta ja vertailutietojen tarkastamisesta ei ole muuta dokumentaatiota kuin kyllä-merkintä dokumentissa.
3. Konsernitilinpäätöksen lukuja ei ole dokumentoidusti täsmäytetty sen perustana olevaan kirjanpitoaineistoon tai konserniyhdistelyyn. Vertailutietojen tarkastaminen ei ole todennettavissa.
4. Tilintarkastaja on tehnyt tilinpäätöksen täsmäyttämisen kirjanpitoon johdon ja tilintarkastajan sähköisesti allekirjoittamaan tilinpäätökseen. Tilintarkastajan tulee varmistua tilinpäätöksen oikeellisuudesta ennen sen allekirjoittamista. Tilinpäätöksen vertailutietoja ei ole todennettavasti tarkastettu.
5. Toimintakertomuksen jakokelpoiset varat eivät vastaa allekirjoitetun tilinpäätöksen liitetietojen mukaista emoyhtiön jakokelpoista omaa pääomaa. Vastaavasti taseen oma pääoma ja liitetietojen erittely omasta pääomasta eroavat toisistaan sekä emoyhtiössä että konsernissa. Jää epävarmuus, miten tilintarkastaja on varmistunut tilinpäätöksessä esitettävien tietojen

oikeellisuudesta ja täydellisyydestä. Jää epävarmuus, miten tilintarkastaja on varmistunut siitä, että allekirjoitettu tilinpäätös vastaa tilintarkastajan tarkastamaa tilinpäätösversiota.

6. Yhtiökokous on antanut hallitukselle valtuutuksen osakeannista. Valtuutusta ei ole merkitty toimintakertomukseen.

Tilintarkastusdokumentaatio

Dokumentaation pääasiallinen tavoite on osoittaa, että tilintarkastaja on hankkinut riittävästi asianmukaista evidenssiä johtopäätöksensä tueksi. Se ei kuitenkaan ole tilintarkastusdokumentaation ainoa tehtävä: dokumentaatio muun muassa auttaa tilintarkastuksen suunnittelussa ja suorittamisessa.

Dokumentaatio auttaa myös säilyttämään asioita, jotka voivat vaikuttaa tuleviin tilintarkastuksiin. Asianmukainen ja oikea-aikaisesti laadittu dokumentaatio auttaa parantamaan tilintarkastuksen laatua. Se myös helpottaa hankitun tilintarkastusevidenssin ja tehtyjen johtopäätösten tehokasta arviointia ennen tilintarkastuskertomuksen antamista.

Tilintarkastajan edellytetään laativan riittävän tilintarkastusdokumentaation niin, että kokenut tilintarkastaja, joka ei ole ollut aikaisemmin tekemisissä kyseisen toimeksiannon kanssa, pystyy saamaan käsityksen:

1. suoritettujen tilintarkastustoimenpiteiden luonteesta, ajoituksesta ja laajuudesta
2. tilintarkastustoimenpiteiden tuloksista ja hankitusta tilintarkastusevidenssistä
3. tilintarkastuksen aikana esiin tulleista merkittävistä seikoista, niitä koskevista johtopäätöksistä ja johtopäätöksiä muodostettaessa tehdyistä merkittävistä ammatilliseen harkintaan perustuvista ratkaisuista.

Tilintarkastustoimenpiteiden luonnetta, ajoitusta ja laajuutta koskien dokumentaation tulee sisältää:

1. ominaispiirteet, jotka yksilöivät tarkastetut yksiköt tai seikat
2. kuka on suorittanut tilintarkastustyön ja milloin tämä työ on valmistunut
3. kuka on läpikäynyt suoritettua työtä, jos tarkastusta on suorittanut useampi henkilö.

Teimme laaduntarkastuksissa runsaasti havainnoita puutteellisesta dokumentoinnista kaikilla tilintarkastuksen osa-alueilla. Tällöin tilintarkastustoimenpiteillä mahdollisesti hankittua evidenssiä ei voitu arvioida.

Esimerkkejä havainnoista

1. Tilintarkastaja on tilintarkastuksen työkirjassa olevan lokitiedon mukaan tulostanut työpaperinsa 27.1.2019. Työpaperit ovat olleet tulostettaessa suurelta osin tyhjiä ilman tilintarkastajan merkintöjä. Tilintarkastaja on tulostamisen jälkeen kirjoittanut punakynällä ruksit tiettyjä asioita käsitteleviin työpapereihin. Koska työpaperit ovat olleet tyhjiä tulostushetkellä ja merkinnät on tehty tulostettuihin papereihin punakynällä, voidaan todentaa, ettei tilintarkastaja ole suorittanut kyseisiä tarkastustoimenpiteitä oikea-aikaisesti.

2. Tilintarkastajan tilintarkastusohjelmistoon merkitsemät toimenpiteet eivät ole kaikki todennettavissa ja erillisistä työpapereista on vaikea saada käsitystä tarkastustoimenpiteiden luonteesta, ajoituksesta ja laajuudesta.

3. Tilintarkastuslistaan on kuitattu tehdyksi eri toimenpiteitä, mutta siihen ei ole liitetty dokumentaatiota, josta tehdyn työn voisi todentaa. Tilinpäätöstarkastuksen dokumentointitavasta johtuen on vaikea varmistua, että kaikki olennaiset asiat on tarkastettu. Tehdyistä tarkastustoimenpiteistä ei kaikilta osin saa käsitystä, mitä on tehty ja mitkä olivat johtopäätökset.

4. Konsernitilinpäätöksen tarkastus ei ole todennettavissa, joten saadun evidenssin määrää ei voi arvioida. Dokumentaatiosta ei selviä, onko tilintarkastaja tarkastanut, että kaikki konserniyhtiöt on yhdistelty konsernitilinpäätökseen.

5. Vaihto-omaisuuden arvo, 201 tuhatta euroa, ylittää tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden yli viisinkertaisesti. Tilintarkastaja on tutustunut yhtiön varastoon 13.11.2018. Tästä käynnistä ei ole olemassa dokumentaatiota, josta selviäisi, mitä tarkastustoimenpiteitä tilintarkastaja on käynnin aikana tehnyt.

Väärinkäyttöksiin liittyvät tilintarkastajan velvollisuudet

Tilinpäätöksessä olevat virheellisyudet voivat johtua joko väärinkäytöksestä tai virheestä. Erottava tekijä väärinkäytöksen ja virheen välillä on se, onko tilinpäätöksen virheellisyyteen johtava teko tahallinen vai tahaton.

Kahdentyyppiset tahalliset virheellisyudet ovat relevantteja tilintarkastajalle:

- vilpillisestä taloudellisesta raportoinnista johtuvat virheellisyudet
- varojen väärinkäytöstä johtuvat virheellisyudet.

Tilintarkastaja on velvollinen hankkimaan kohtuullisen varmuuden siitä, ettei tilinpäätöksessä kokonaisuutena ole väärinkäytöksestä tai virheestä johtuvaa olennaista virheellisyyttä.

Tilintarkastuksen luontaisten rajoitteiden vuoksi ei voida kokonaan välttää riskiä siitä, että joitakin tilinpäätöksen olennaisia virheellisyyksiä voi jäädä havaitsematta, vaikka tilintarkastus on asianmukaisesti suunniteltu ja suoritettu.

Kohtuullista varmuutta hankkiessaan tilintarkastaja on velvollinen:

säilyttämään ammatillisen skeptisyyden koko tilintarkastuksen ajan

ottamaan huomioon mahdollisuuden, että johto sivuuttaa kontrollit ja

tiedostamaan, että tilintarkastustoimenpiteet, jotka ovat tehokkaita virheen havaitsemisessa, eivät välttämättä ole tehokkaita väärinkäytöksen havaitsemisessa.

Tilintarkastajan tavoitteena on:

- a) tunnistaa väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisyyden riskit tilinpäätöksessä ja arvioida niitä
- b) hankkia tarpeellinen määrä tarkoitukseen soveltuvaa tilintarkastusevidenssiä arvioiduista väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisyyden riskeistä suunnitteleamalla ja toteuttamalla tarkoitukseen soveltuvia toimenpiteitä riskeihin vastaamiseksi
- c) vastata tunnistettuun tai epäiltyyn väärinkäytökseen asianmukaisella tavalla.

Jokaisessa tilintarkastuksessa tulee huomioida vähintään kaksi väärinkäytöksestä johtuvaa olennaisen virheellisyyden riskiä. Ensimmäinen on riski siitä, että johto sivuuttaa kontrollit, ja toinen on tulouttamiseen liittyvä väärinkäytösriski.

Johto on väärinkäytösten toteuttamista ajatellen erityisessä asemassa, koska se pystyy manipuloimaan kirjanpitoaineistoa ja laatimaan vilpillisen tilinpäätöksen sivuuttamalla kontrolleja, jotka muuten näyttävät toimivan tehokkaasti. Vaikka riski siitä, että johto sivuuttaa kontrolleja, vaihtelee yhteisöittäin, esiintyy tämä riski kuitenkin kaikissa yhteisöissä. Kyseessä on väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisyyden riski ja täten merkittävä riski, koska sivuuttaminen voi tapahtua ennalta arvaamattomalla tavalla.

Väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisuuden riskejä tunnistaessaan ja arvioidessaan tilintarkastajan on – perustuen olettamukseen, että tulouttamiseen liittyy väärinkäytösriskkejä – arvioitava, minkä tyyppiset tuotot, tuottoja koskevat liiketapahtumat tai kannanotot aiheuttavat tällaisia riskejä.

Tilintarkastajan täytyy sisällyttää tilintarkastusdokumentaatioon johtopäätöksen perusteet, jos hän on todennut, että kyseisen toimeksiannon olosuhteissa ei ole sovellettavissa olettamusta tulouttamiseen kohdistuvasta väärinkäytöksestä johtuvasta olennaisen virheellisuuden riskistä.

Tilintarkastajan on käsiteltävä näitä arvioituja väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisuuden riskejä merkittävänä riskeinä. Siten hänen on, siltä osin kuin hän ei ole näin jo tehnyt, muodostettava käsitys kyseisten riskien kannalta relevanteista kontroleista yhteisössä kontrollitoiminnot mukaan lukien.

Laaduntarkastuksissa havaittiin puutteellisuuksia muun muassa väärinkäytösriskien tunnistamisessa, arvioimisessa ja dokumentoinnissa sekä määriteltyihin väärinkäytösriskeihin vastaavien toimenpiteiden suunnittelussa ja toteutuksessa.

Esimerkkejä havainnoista

1. Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut perusteluja, miksi olettamusta tuloutukseen liittyvästä väärinkäytösriskistä ei ole sovellettavissa tarkastukseen.
2. Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut käsitystään väärinkäytösriskeistä tai siitä, miten hän aikoo tarkastustoimenpitein vastata mahdollisiin riskeihin.
3. Tilintarkastaja on merkinnyt työpapereihinsa johtopäätökseksi, että olennaista väärinkäytösriskiä ei ole. Tilintarkastaja ei ole ottanut työpapereissaan kantaa tuloutukseen liittyvään oletusarvoiseen väärinkäytösrisktiin tai riskiin, että johto ohittaa kontrollit. Tilintarkastaja ei ole suorittanut todennettavasti mitään tuloutukseen kohdistuvia tarkastustoimenpiteitä. Tilintarkastaja ei ole todennettavasti tarkastanut kirjanpitoon tehtyjä oikaisuja tai tehnyt tiedusteluja taloudelliseen prosessiin osallistuville henkilöille. Edellä mainitun perusteella jää epäselväksi, mihin tilintarkastaja perustaa johtopäätöksensä.
4. Tilintarkastaja on kumonnut tuloutukseen liittyvän oletusarvoisen väärinkäytösriskin sekä riskin, että johto ohittaa kontrollit. Tilintarkastaja on merkinnyt työpapereihinsa, että tulouttamiseen ei liity väärinkäytöksestä johtuvan olennaisen virheellisuuden riskiä, koska liikevaihdosta on tarkastettu katko. Tilintarkastaja ei ole kuitenkaan kohdistanut tarkastustoimenpiteitä alkavan tilikauden myyntitapahtumiin, joten katkon tarkastus on tehty puutteellisesti. Riskin, että johto sivuuttaa kontrollit, tilintarkastaja katsoo kattaneensa perehtymisellä epäkuranttien materiaalien käsittelyyn. Edellä mainitun perusteella jää epäselväksi, mihin tilintarkastaja perustaa johtopäätöksensä.

Olennaisuus

Olennaisuuden määrittäminen on yksi tilintarkastuksen avainalueista. Tilintarkastaja soveltaa olennaisuuden käsitettä sekä suunnitellessaan ja suorittaessaan tilintarkastusta, että arvioidessaan todettujen virheellisyyksien vaikutusta tilintarkastukseen. Tarkastuksen loppuvaiheessa tilintarkastaja tekee johtopäätöksen siitä, ovatko korjaamattomat virheet yksin tai yhdessä olennaisia tilinpäätöksen kannalta.

Olennaisuuden määrittäminen edellyttää ammatillisen harkinnan käyttöä ja tilinpäätöksen käyttäjän näkökulman huomioon ottamista. Virheellisyyksien katsotaan olevan olennaisia, jos niiden yksin tai yhdessä voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan taloudellisiin päätöksiin, joita käyttäjät tekevät tilinpäätöksen perusteella.

Tilintarkastuksen kokonaisstrategiaa laatiessaan tilintarkastajan tulee määrittää olennaisuus tilinpäätökselle kokonaisuutena. Kokonaisolennaisuuden määrittämisessä käytetään usein lähtökohtana jotain vertailukohdetta tilinpäätöslaskelmista ja suhdelukua. Niiden käyttäminen ei kuitenkaan ole välttämätöntä, jos rahamääräinen olennaisuus voidaan tasoltaan katsoa asianmukaiseksi.

Tilinpäätöksen käyttäjän näkökulmasta odotuksen mukaisena vertailukohtana voittoa tavoitteleville yhteisöille voidaan pitää jatkuvan toiminnan voittoa ennen veroja. Jos olennaisuus määritetään odotuksesta poikkeavaa vertailukohtaa käyttäen, ratkaisun perustelu on tärkeää dokumentoida.

Tilintarkastajan tulee määrittää erikseen sovellettava olennaisuustaso, jos tarkastettavan yhteisön tilinpäätöksessä on yksi tai useampi liiketapahtumien laji, tilin saldo tai tilinpäätöksessä esitettävä tieto, jonka osalta kokonaisolennaisuutta pienempien virheellisyyksien voisi kohtuudella odottaa vaikuttavan käyttäjien tilinpäätöksen perusteella tekemiin päätöksiin.

Konsernitarkastuksissa konsernin toimeksiantotiimin on määritettävä konsernitilinpäätöstä kokonaisuutena koskeva olennaisuus ja konsernin osalle määritetty olennaisuus niille osille, joissa konsernin osien tilintarkastajat suorittavat tilintarkastuksen konsernin tilintarkastusta varten. Konsernin osalle määritetyn olennaisuuden on oltava alempi kuin konsernitilinpäätöstä kokonaisuutena koskeva olennaisuus. Samoin kuin yksittäisen yhtiön tarkastuksessa tulee tilintarkastajan tarvittaessa vastaavin edellytyksin määrittää myös konsernitarkastukselle erikseen sovellettava olennaisuustaso.

Tilintarkastajan on tarkistettava tilinpäätökselle kokonaisuutena määritettyä olennaisuutta siinä tapauksessa, että hänen tietoonsa tulee tilintarkastuksen aikana informaatiota, jonka vuoksi hän olisi alun perin määritellyt erilaisen luvun.

Kokonaisuusolennaisuuden lisäksi tilintarkastajan on määritettävä tarkastustyössä käytettävä olennaisuus

- olennaisen virheellisyyden riskien arvioimista ja
- muiden tilintarkastustoimenpiteiden luonteesta, ajoituksesta ja laajuudesta päättämistä varten.

Tilinpäätöksessä voi olla myös laadullisesti olennainen virheellisyys, joka alittaa tilintarkastajan määrittämän kokonaisolennaisuuden tai joka ei edes ole rahamääräisesti määritettävissä. Virheellinen tieto voi olla luonteensa vuoksi sellainen, että se voi vaikuttaa tilinpäätöksen käyttäjän tekemiin päätöksiin, vaikka se ei ylittäisikään rahamääräisesti tilintarkastajan määrittämää kokonaisolennaisuutta.

Tällaisia kokonaisolennaisuuden alle jääviä eriä voivat olla esimerkiksi tilintarkastajan palkkiot, joiden perusteella tilinpäätöksen käyttäjä voi arvioida tilintarkastajan riippumattomuutta tai tilintarkastuksen laatua. Myös lähipiiritapahtumat saattavat olla tilinpäätöksen arvioinnin kannalta merkityksellisiä, vaikka ne eivät olisikaan rahamääräisesti tilinpäätöksen kokonaisuuden kannalta olennaisia.

Erityinen laadullisesti olennainen virheellisyys on johdon tekemä väärinkäytös; esimerkiksi tarkoitushakuinen raportointi, jolla pyritään esittämään yhtiön tulos tai rahoitusasema todellista parempana tai jolla pyritään välttämään tai siirtämään verojen maksua.

Olennaisuudesta tehdyt havainnot liittyivät tänä vuonna pääasiassa siihen, että

- tilintarkastajan määrittämä kokonaisolennaisuus on poikkeuksellisen suuri, eikä valittua vertailukohdetta ole perusteltu
- tarkastuksessa käytettävää olennaisuutta ei ole määritetty

- konserniolennaisuutta ei ole määritelty erikseen tai konsernin osan olennaisuus on suurempi kuin konsernille määritelty kokonaisolennaisuus.

Esimerkkejä havainnoista

1. Kokonaisolennaisuus on 52% tuloksesta ennen tilinpäätössiirtoja ja veroja sekä 36% omasta pääomasta. Valittu vertailukohde (keskiarvo: 3% liikevaihto, 3% taseen loppusumma, 5% oma pääoma ja 10% tulos ennen veroja) on nostanut asetettua olennaisuustasoa. Tilintarkastaja ei ole dokumentoinut käyttämäänsä tarkastusolennaisuutta eikä perustelujaan vertailukohteen valinnalle.
2. Tilintarkastaja ei ole määrittänyt erikseen tarkastusolennaisuutta eikä perustellut käyttämänsä olennaisuuden valintaa. Tilintarkastaja ei ole määritellyt konsernille erillistä olennaisuutta vaan olennaisuus on määritelty ainoastaan emoyhtiölle.
3. Tilintarkastaja on määrittänyt konserniolennaisuudeksi 4,2 miljoonaa euroa ja emoyhtiön olennaisuudeksi 4,7 miljoonaa euroa. Emoyhtiölle määritetty kokonaisolennaisuus on suurempi kuin konsernitilinpäätöstä kokonaisuutena koskeva olennaisuus.
4. Tarkastusdokumentaation perusteella tilintarkastaja ei ole määritellyt olennaisuutta.

Rahanpesun torjunta

Rahanpesua on rikoksella hankittujen varojen alkuperän häivyttäminen siten, että varat vaikuttavat laillisesti hankituilta. Rahanpesulla ei tavoitella voittoa, vaan olemassa olevien varojen riskitöntä käyttöä. Terrorismin rahoittamisessa varojen alkuperä voi olla laillinen, mutta varoja hankitaan terroristiseen tarkoitukseen.

Tilintarkastajan velvollisuuksista rahanpesun ja terrorismin torjunnassa säädetään laissa rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (rahanpesulaki). Lailla pyritään estämään rahanpesua ja terrorismin rahoittamista, edistämään tällaisen toiminnan paljastamista ja selvittämistä sekä tehostamaan rikoksen tuottaman hyödyn jäljittämistä ja takaisinsaantia.

Lakia sovelletaan tilintarkastajaan, kun hän suorittaa lakisääteistä tilintarkastusta. Tilintarkastajalla on oltava riittävät toimintaperiaatteet, menettelytavat ja valvonta rahanpesun ja terrorismin rahoituksen riskien vähentämiseksi ja hallitsemiseksi.

Tilintarkastajan rooli osana rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjuntaa

Rahanpesun estäminen ja terrorismin torjunta on monitahoinen kokonaisuus, jossa tilintarkastajilla on oma roolinsa. Tilintarkastajan merkitys rahanpesun ja terrorismin rahoituksen torjunnassa liittyy olennaisesti tilintarkastajan mahdollisuuteen havaita epätavallisia järjestelyjä tai epäilyttäviä liiketoimia.

Kun kaikki ilmoitusvelvolliset toimijat, tilintarkastajat mukaan lukien, tunnistavat asiakkaansa, näiden vastuuhenkilöt sekä tosiasialliset edunsaajat, rahanpesua on huomattavasti vaikeampaa harjoittaa nimettömästi tai bulvaanin avulla. Kaupparekisterin yhteyteen rekisteröitävät tiedot tosiasiallisista edunsaajista auttavat osaltaan estämään ja selvittämään rahanpesuun ja sen esirikoksiin liittyvää toimintaa.

Edunsaajatiedot on ilmoitettava PRH:lle 30.6.2020 mennessä. Edunsaajatietojen ilmoittamisen laiminlyönti voi johtaa huomautukseen tilintarkastuskertomuksessa. Tilintarkastajan pitääkin jatkossa varmistaa, että hänen asiakkaansa ovat ilmoittaneet edunsaajatiedot rekisteriin.

[Lue lisää edunsaajien ilmoittamisesta.](#)

Rahanpesun riskiarvio

Rahanpesulain lähtökohtana on riskiperusteisuus. Ilmoitusvelvollisten on laadittava riskiarvio rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien tunnistamiseksi ja arvioimiseksi ja päivitettävä se säännöllisesti. Riskiarviolle ei ole laissa asetettu määrämuotoisia vaatimuksia, mutta siinä on otettava huomioon tilintarkastajan toiminnan luonne, koko ja laajuus.

Riskiarvion laatimisessa ja ylläpitämisessä sekä rahanpesun torjunnan toimenpiteiden toteuttamisessa käytettävät järjestelmät voivat vaihdella paljonkin tilintarkastajan tai tilintarkastusyhteisön koon mukaan. Yksittäinen tilintarkastaja tai pieni tilintarkastusyhteisö, jonka asiakaskunta koostuu kohtuullisen pienestä määrästä asiakkaita, voi laatia riskiarvionsa hyvin yksinkertaisinkin menetelmin.

Lakisääteiseen tilintarkastukseen itsessään ei liity rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen riskiä. Tilintarkastajan pitääkin perustaa oma rahanpesun riskiarvionsa asiakkaisiinsa liittyviin rahanpesun riskeihin ja sovittaa niihin käyttämänsä riskien arviointimenetelmät ja riskienhallinnan toimenpiteet.

Riskiarviossa pitää ottaa huomioon muun muassa asiakkaiden

- liiketoimintaan,
- jakelukanaviin ja
- maantieteelliseen sijaintiin liittyvät seikat.

Rahanpesun riskiä kohottavat esimerkiksi rahanpesulle alttiilla toimialoilla toimivat asiakkaat. Toisaalta myös muut asiakkaiden liiketoimintatavat voivat toimialasta riippumatta kohottaa riskiä (esim. virtuaalivaluuttojen tai runsaan käteisen käyttö).

Jos tilintarkastajan asiakas on esimerkiksi tavarakauppias, joka maksaa tai ottaa vastaan liiketoiminnassaan käteismaksuna vähintään 10 000 euroa yhtenä tai toisiinsa kytkeytyvinä suorituksina, asiakkaan pitää ilmoittautua Etelä-Suomen aluehallintoviraston ylläpitämään rahanpesun valvontarekisteriin. Tällaiseen toimintaan on katsottu liittyvän sellainen rahanpesun riski, että toimintaa harjoittavat on määritetty rahanpesulain tarkoittamiksi ilmoitusvelvollisiksi.

Tilintarkastajan pitää ottaa huomioon riski siitä, että hänen ilmoitusvelvolliset asiakkaansa eivät ole tietoisia velvoitteistaan tai eivät noudata niitä. Tilintarkastajan onkin syytä varmistaa, että hänen ilmoitusvelvolliset asiakkaansa ovat ilmoittautuneet rahanpesun valvontarekisteriin ja ovat siten rahanpesuvalvonnan kohteena.

[Lue lisää rahanpesun valvontarekisteristä aluehallintoviraston verkkosivuilta.](#)

Rahanpesun riski liittyy toisaalta siihen, että asiakas ryhtyy tarkoituksella rahanpesuun ja toisaalta siihen, että joku ulkopuolinen käyttää asiakkaan liiketoimintaa rahanpesuun. Asiakas ei ole välttämättä lainkaan tietoinen ulkopuolisen tahon rahanpesusta tai voi toisaalta sulkea silmänsä epäilyttävältä toiminnalta. Tilintarkastajan oman riskin kannalta tilanne on selkeä: tilintarkastajan ei pidä tulla yhdistetyksi rahanpesuun häneen itseensä kohdistuvan rikosepäilyn eikä rahanpesulain mukaisten velvoitteiden laiminlyönnin vuoksi.

Tilintarkastajan velvollisuudet

Rahanpesulaki edellyttää tilintarkastajalta asiakkaan tuntemiseen liittyviä toimenpiteitä, joita on noudatettava asiakassuhdetta hyväksyttäessä ja koko asiakassuhteen ajan. Tilintarkastajan täytyy tunnistaa asiakas ja todeta henkilöllisyys vakituista asiakassuhdetta perustettaessa ja muutoinkin laissa kuvatuissa olosuhteissa (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä (444/2017) 2 luku 2 §).

Lisäksi tilintarkastajan pitää todentaa asiakkaan lukuun toimivat edustajat ja varmistaa edustajan oikeus toimia asiakkaan puolesta sekä tunnistaa asiakkaidensa tosiasialliset edunsaajat.

Rahanpesulaki edellyttää tilintarkastajaa hankkimaan käsityksen asiakkaan toiminnan luonteesta ja laajuudesta sekä kiinnittämään huomiota tavanomaisesta poikkeaviin liiketoimiin sekä tarvittaessa selvittämään liiketoimeen liittyvien varojen alkuperä. Tilintarkastajan tulee jo lakisääteisessä tilintarkastustehtävässään tuntea asiakkaansa ja tämän liiketoiminta sekä tarkastaa poikkeukselliset liiketoimet ja järjestelyt. Siten asiakkaan tuntemis- ja selonottovelvollisuuden edellyttämät toimenpiteet ovat pääosin luonteeltaan osa tavanomaista hyvän tilintarkastustavan mukaista tilintarkastusta. Jos tilintarkastaja havaitsee tavanomaisesta poikkeavan liiketoimen, joka selvityksen jälkeen edelleen vaikuttaa epäilyttävältä, hänen pitää tehdä ilmoitus rahanpesun selvittelykeskukselle.

Havaitsimme laaduntarkastuksissa yksittäisinä ammatinharjoittajina toimivien tilintarkastajien kohdalla puutteita rahanpesun estämisestä annetun lain mukaisten velvoitteiden noudattamisessa. Meille toimitetut riskiarviot olivat usein valmiin mallin kopioita, eikä niitä laadittaessa oltu arvioitu tilintarkastajan asiakkaiden toimialoja tai muitakaan riskiin vaikuttavia piirteitä. Emme ole tässä vaiheessa määritelleet laaduntarkastuksessa havainnoksi rahanpesun riskiarvion sisältöpuutteita. Muistutamme kuitenkin tilintarkastajia siitä, että riskiarvion huolellinen laatiminen ja muut rahanpesulain asettamat velvoitteet koskevat kaikkia tilintarkastajia.

Esimerkkejä havainnoista

- Tilintarkastaja ei ole laatinut lakisääteistä rahanpesun riskiarviota.

Muita huomioita

PRH:n tilintarkastusvalvonta on havainnut laaduntarkastuksissaan, että tilintarkastajien tarkastusvaliokunnille tai hallitukselle antamissa lisäraporteissa on vielä kehitettävää. Tarkastusvaliokunnille suunnatussa kyselyssä on myös käynyt ilmi, etteivät kaikki tarkastusvaliokunnat olleet saaneet raporttia ajoissa käsiteltäväkseen.

Suosittellemme **listayhtiöiden, pankkien ja vakuutusyhtiöiden tilintarkastajia** kiinnittämään huomiota siihen, että tilintarkastajan lisäraportti täyttää EU-asetuksen vaatimukset ja että se toimitetaan oikea-aikaisesti tarkastusvaliokunnalle tai hallitukselle.

Tilintarkastajan raportoinnin tulee olla selkeää ja otsikoitu siten, että raportin saaja voi todeta raportin luonteen. Tilintarkastajan tulee esittää säädetyt asiat lisäraportilla ja raportin tulee olla allekirjoitettu ja päivätty. Raportoiminen soveltuvin osin muussa kuin säädetyssä muodossa ei ole riittävää.

Vaatus tilintarkastajan lisäraportista perustuu EU:n asetukseen 537/2014.

Asetuksen mukaan PIE-yhteisöjen lakisääteisen tilintarkastuksen suorittavan tilintarkastajan on esitettävä tarkastusvaliokunnalle tai hallitukselle kirjallinen lisäraportti. Lisäraportissa on selitettävä suoritettujen lakisääteisen tilintarkastuksen tulokset ja sen on sisällettävä vähintään asetuksen 11 artiklan mukaiset seikat.

Tilintarkastuksen laatupäivät

Vuonna 2019 järjestimme kaksi tilintarkastajille suunnattua laatupäivää, joista toinen oli kohdistettu julkistarkastuksen tilintarkastajille.

Aiheina käsiteltiin muun muassa riskien arviointia, liikevaihdon ja vaihto-omaisuuden tarkastukseen liittyviä ongelmakohtia. Tilaisuuksissa pohdittiin myös olennaisuuden määrittämistä,

pääkirjanpitoventien tarkastusta, tilinpäätöksen tarkastamista, lähipiiriasioita ja tilintarkastusevidenssin dokumentoimista.

Julkistarkastuksen laatupäivässä ajankohtaisina aiheina oli kuntien talous ja tilintarkastus. Tilaisuudessa käsiteltiin esimerkiksi kuntien talouden tasapainohaasteita, uutisia kirjanpitolautakunnan kuntajaostosta ja tilintarkastajan raportoinnin kehittämistä.

Lisätietoa raportista:

PRH/Tilintarkastusvalvonta, laatu.tilintarkastusvalvonta@prh.fi